

שורים וקשרים לחיים כישורים וקשרים לחיים

זכות היכד להגנה - צוצרים חת החלימות

חשון תשס"ג

גיליון מס' 3

האלימות מוגדרת בספרות כהתנהגות שיש בה פגיעה פיזית או נפשית בזולת או ברכוש, והיא נתפסת על ידי החברה כלא נורמטיבית, לא מקובלת ולא רצויה.

חשיפה לאלימות בתקופת הילדות והנעורים פוגעת בזכותם של ילדים להתפתחות פיזית ונפשית תקינה בעת הפגיעה, ועלולה לפגוע גם בהתפתחותם העתידית.

השלמה עם אלימות, או גילוי יחס סלחני כלפיה, לא רק שאינם מבטיחים את שלומם של הילדים ואת זכויותיהם להגנה, אלא שהם פוגעים בחינוך לכיבוד חוקים ושמירתם. החיים בצל האלימות כנורמה בגיל צעיר מביאים להקניית הרגלים של אלימות גם בחיים הבוגרים.

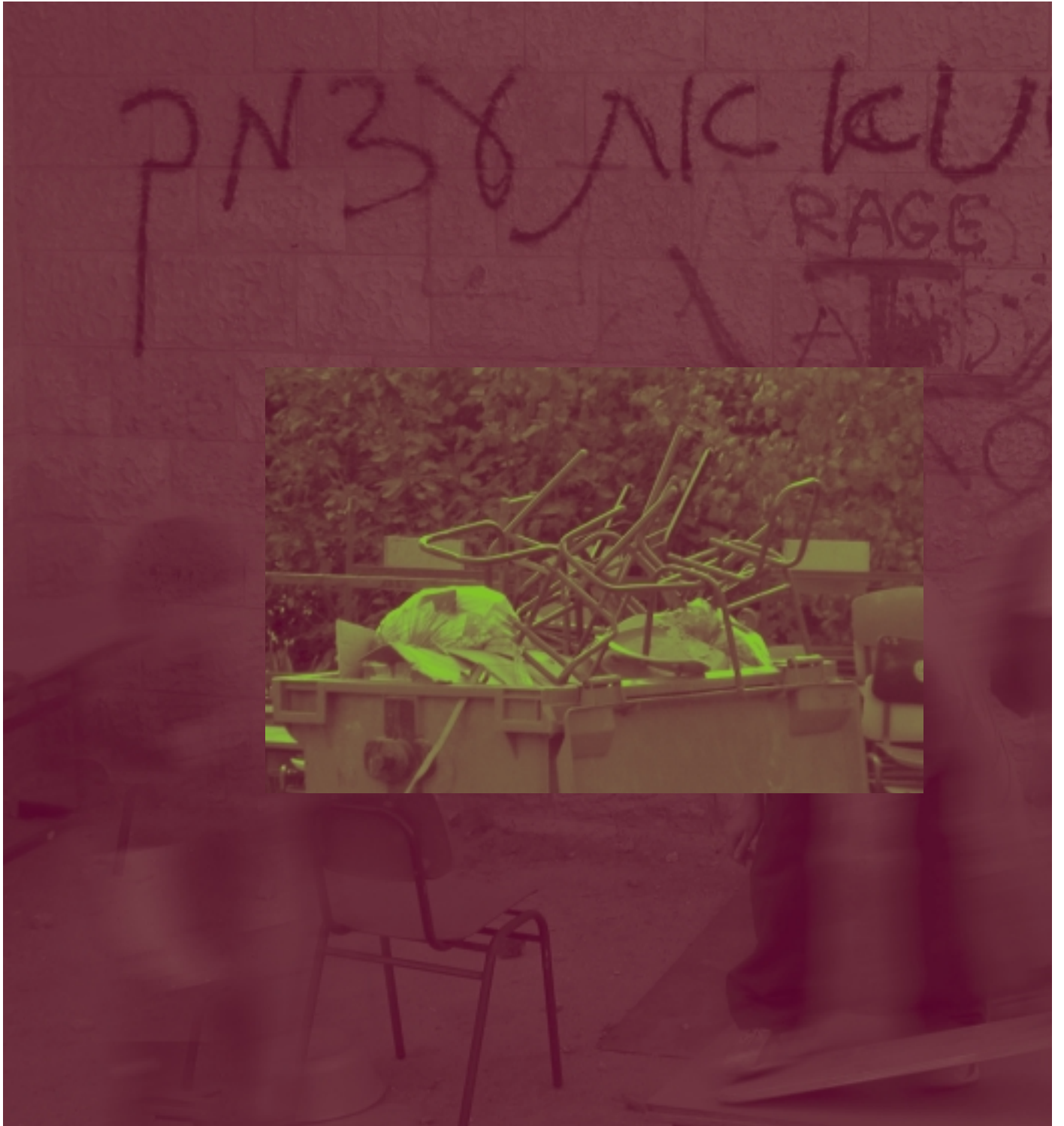
מניעת אלימות בבית הספר, ופיתוח אקלים המבוסס על ביטחון פיזי ורגשי, קשורים קשר הדוק לכל אחת משלוש קבוצות הזכויות המופיעות באמנת האו"ם לזכויות הילד: זכויות ההגנה (protection), זכויות לסיפוק הצרכים (provision), וזכויות ההשתתפות (participation).

על פי האמנה מוטל, אפוא, על מערכת החינוך לא רק תפקיד פסיבי של שמירה על התלמידים מפני פגיעה, אלא גם תפקיד אקטיבי, הכולל מניעה, טיפול ובקרה על שלומם הפיזי והרגשי של התלמידים. לא ניתן לראות את מימוש זכויות הילדים אלא בקונטקסט של יצירת אקלים רגשי, חברתי בריא, טיפוח מיטביות ומניעת אלימות.

האמנה מדגישה שינוי משמעותי ביחסה של החברה לילדים. ילדים אינם רק בני הגנה, התלויים במבוגרים, אלא גם שותפים ביצירת הקהילה ובעיצובה. שיתוף תלמידים בהתמודדות עם האלימות, הן באיתורה והן בהתמודדות אתה, מהווה ביטוי למימוש זכויות הילד כמו גם למחויבות המערכת החינוכית לחנך לשמירת הזכויות.

דר' בלהה נוי

**אלימות
כפגיעה
בזכויות
ילדים**

הקדמה

בגיליון זה בחרנו להתייחס לדוגמאות של אירועי אלימות פיזית ומינית, אירועים של הצקה ובריונות, ואירועים קשים של פגיעות בבעלי חיים - כולם אירועים שלהם היינו עדים לאחרונה דרך פרסומים באמצעי התקשורת. אירועים אלה חלקם קיצוניים במיוחד, ואינם משקפים בהכרח את אירועי האלימות השכיחים בבית הספר. יחד עם זאת אין להתעלם גם מן האירועים הקיצוניים וחשוב להעלותם לדיון בכיתות. יזמה מצד בית הספר לקיים דיון על אירועים קשים שהתפרסמו באמצעי התקשורת מהווה הזדמנות לבחון יחד עם התלמידים את עמדותיהם ותפיסותיהם ביחס למקרים שפורסמו, לבחון את מערכת הערכים שלהם ואף לאתגר אותה. מוכנות המורים לדון עם התלמידים על נושאים אלה, מעבירה את המסר כי המבוגרים מוכנים להתמודד באופן כן ואמתי עם נושאים קשים, ולקחת אחריות על עצירת האלימות מחד גיסא, ועל הגנה על התלמידים מאידך גיסא.

התעלמות מאירועים אלה בשיח החינוכי בכיתה עלולה להעביר מסר של אדישות, או, לחלופין - מסר של חוסר אונים של המערכת להתמודד אתם.

העלאה יזומה של אירועים אלה על ידי המורים מעבירה מסר נוסף לתלמידים - שמורים מהווים עבורם כתובת יום-יומית לשיחה, ו"זזה בסדר" לגלות אם הם יודעים על אירועים כאלה בסביבתם. עצם הדיבור על אירועים אלה יתרום בכמה מישורים: יאפשר ביטוי רגשי של תחושות שאירועים אלה מעלים בתלמידים; יתרום לברור עמדות של תלמידים כלפי מצבי פגיעה; יחשוף תפיסות שגויות על אודות פגיעה; יבהיר מהם גבולות המותר והאסור במערכות היחסים בין תלמידים לתלמידים; יחדד את ההבחנה בין סתם שובבות לבין מעשי אלימות, ובין התנהגות מינית נורמטיבית לבין הטרדה או פגיעה מינית; יעביר ידע רלוונטי הקשור באירועים אלה כמו הכרת החוק, פיתוח כישורים אישיים וכישורים חברתיים, כיצד להימנע ממצבים דומים ולהתמודד עמם.

יש כמובן סכנה כי מול אירועים אלה האלימות היום-יומית בבית הספר תיתפס כבנלית, כ"לא רצינית" כזאת שניתן להשלים אתה, בהשוואה לאירועים המזעזעים שפורסמו. תהליך השוואה זה עלול להפחית מחומרתם של אירועים כמו העלבות, דחיפות, מכות, בעיטות, שלצערנו הן שכיחות בקרב תלמידים בבית הספר, וליצור מעין סובלנות כלפיהם. המחנך צריך להיות ער לסכנה זו ולהעביר מסר ברור, ברמה מילולית והתנהגותית, שכל גילוי של אלימות חייב להיפסק שכן הוא מהווה פגיעה בכבוד האדם ובזכויותיו, וככזה הוא תמור ומסכן את איכות החיים בחברה בריאה ומוסרית. האירועים הקשים המוצגים בגיליון הם עדות לסכנה באבדן צלם אנוש.

תלמידים יכולים להתגייס למניעה ולהפסקת מצבי אלימות על ידי שבירת השתיקה; על ידי מתן כוח לקול הדומם של מרבית התלמידים, שאינם שותפים לאירועים אלה; על ידי שמירה אקטיבית על זכויותיהם ועל הזכויות של ילדים אחרים בסביבתם.

דיון בכיתה על אירועים אלימים עלול:

1. להעלות את סף החרדה של תלמידים מסוימים. חשוב להיות רגישים לשפת הגוף של התלמידים, לשינויים בהתנהגותם, להתכנסות, להתנהגויות קיצוניות.
2. לגרום לתלמידים לחשוף חוויות שונות או דומות לאלה המתוארות באירוע. חשוב להפנות ילדים אל הצוות המקצועי שצריך להיות נגיש סמוך לדיון.

קיימת אפשרות שילד בכיתה יקום ויגיד: "זה קרה לי". ילדים מרבים לתת דוגמאות אישיות. חשוב להבחין מה מדברי הילד מקדם את הדיון הקבוצתי, ומה יש להפנות לשיחה אישית לאחר השיעור. שיחה מעין זו עלולה לעורר חוויות מעברו של הילד. חשוב לומר לילד: "טוב שאתה מספר על כך, אך אשמע אותך בהמשך באופן אישי". במהלך השיחה תלמידים עלולים לספר על פגיעה שהתרחשה בחברת הילדים בתוך כותלי בית הספר. במקרה כזה רצוי שהמורה יאמר: "זה עניין מאוד חמור מה שעולה כאן, אבדוק את הדברים באופן אישי עם כל מי שמעורב בכך ואשתדל לדווח לכם לגבי מסקנות והחלטות שיעלו" (זאת על מנת לתת לתלמידים תחושה של טיפול אמתי ושל הסקת מסקנות).

אין צורך לענות מיד ובמקום על כל שאלה שנשאלת בכיתה. כאשר נשאלות שאלות המביכות את המנחה או כאלה שאין הוא יודע מהי הדרך הנכונה לענות עליהן - עדיף לומר כי הוא יהרהר בנושא ויתיעץ לגביו, ובהמשך הוא יעלה אותו בכיתה באופן יזום על ידו.

חשוב להחזיר שאלות המופנות אל המורה אל הכיתה כולה. דיון אמתי, ולא רק מתן תשובות מצד המורה הנו כלי משמעותי לבירור עמדות אישיות, חשיפה לתפיסות שונות, הבהרת ערכים תוך עיבוד רגשי וקוגניטיבי.

בכל פעילות בנושא יש לאפשר בשלב הראשון ביטוי רגשי לאירוע. בשלב זה חשוב לתת מקום לכל הרגשות העולים ובהמשך להסביר שמגוון הרגשות שעלו הם תגובות טבעיות שמקורן בקושי הכרוך במפגש עם תופעות כל כך קשות.

על המנחה להישמר מנקיטת עמדה שיפוטית ומהטפת מוסר. יחד עם זאת עליו להעביר מסר חד-משמעי שאלימות היא תופעה שלילית. ניתן להתנגד לה אם העומדים מהצד יתאחדו לפעול נגדה. אחת הדילמות שעשויה לעלות בשיחות אלה היא: האם הפרת קשר השתיקה וגילוי הסוד הוא בבחינת הלשנה. יש לחזק את ההבחנה בין גילוי סוד שיש בו סיוע לאחר לבין הלשנה.

כאשר המסרים הכיתתיים מעודדים התנהגות אלימה - חשוב לפעול בשני כיוונים ברזמנית: מחד גיסא, יש לנסות ולברר עם הקבוצה על איזה צורך שלהם עונה תפיסה זו (למשל כשאני מעודד אלימות זה נותן לי תחושת השתייכות לקבוצה; או אלימות היא דרך יעילה כי אני לא מכיר דרך אחרת, ועוד); מאידך גיסא, יש לעודד את הקולות הדוממים להישמע בדיון. חשוב שעיסוק בנושאים אלה לא יהיה חד-פעמי בבחינת "זבנג וגמרנו" - אלא יהווה דיאלוג הנמשך מספר מפגשים. לאחר שיחות מסוג זה רצוי להתייחס לאירועים מזמנים בחיי היום-יום בבית הספר או לתכנים לימודיים, ולהתייחס לקשר שלהם אל המסרים, הרגשות והמחשבות שעלו בשיחות.

קווים מנחים למורים לשיחות על אירועים אלימים

יש קושי להתייחס לפגיעות של אלימות פיזית קשה ולפגיעות מיניות. הנושא מעורר בדרך כלל תגובות רגשיות שונות כגון: הכחשה, הקטנה של חומרת הפגיעה, הטלת ספק בקיומה, האשמת הקרבן, תחושת אשמה (איך לא מנעתי את הפגיעה?), פחד, חוסר אונים, כעס, בלבול ועוד.

תחושות אלה הן אוניברסליות ואופייניות לכל הגילאים, ובשני המיגדרים, כמו גם בקרב בעלי מקצועות שונים.

בשל ההצפה הרגשית והמעורבות הרגשית שנושא הפגיעה מעורר, יש חשיבות רבה כי בשלב ראשון יידון הנושא במסגרת צוות המורים, בהנחיית צוות הניהול ואנשי המקצוע. הדיון יפתח את המודעות לקושי הרגשי לעסוק בנושאים אלה וייתחם גם לעמדות המורים ותפיסותיהם, יעסוק בתרחישים שונים שעלולים לעלות בשיחות בכיתה, תוך עיבוד מוקדם של דרכי התמודדות, התייחסות ותגובה לשאלות קשות ומביכות של תלמידים ולתגובות רגשיות שונות.

הנחיות למנחה

הצקה (bullying) היא תופעה שכיחה. סביר להניח שבכל כיתה יש מספר תלמידים שסבלו בעבר או סובלים בשעה זו מפגיעה כזו. דיון בנושא זה יכול להוות הזדמנות לאיתור תלמידים שסובלים מהצקה. איתור זה יכול להיעשות גם על ידי הזמנת תלמידים לשתף את מנחך הכיתה בסבלם. יש ליצור תנאים שיאפשרו שיחה אישית עם המנחך בנושא זה. יש לזכור כי ירידה בלימודים או שינויים התנהגותיים אחרים עלולים להוות תגובה להצקה. זו הזדמנות לטפל בבעיה במקום להתמקד בטיפול בסימפטום.

מסרים

- 👉 הצקה החוזרת על עצמה היא התעללות.
- 👉 טיפול לא הולם בתלונה על הצקה יביא בעקבותיו להתגברות התופעה.
- 👉 חשוב לשתף מבוגר בבית הספר בכל מקרה של הצקה.
- 👉 חברים לספסל הלימודים יכולים לסייע רבות לקרבן הצקה. יש מה לעשות.
- 👉 קביעת נורמות ברורות לגבי הטיפול באירועי הצקה תביא להפחתת התופעה.
- 👉 הקרבן הנתבע להתעלם מההצקה נפגע פעמיים: פעם מן ההצקה עצמה ופעם בשל חוסר ההבנה של הסביבה למצוקתו.
- 👉 רגישותנו מתקנה כשאנו מתרגלים לתופעה חריגה. אנו עלולים להפוך לשותפים פסיביים בגרימת סבל לזולת.
- 👉 הצקות מתמשכות גורמות נזק בלתי הפיך לדימוי העצמי של הקרבן.

שאלות למחשבה וכדיון

- 👉 כיצד לדעתכם מרגישה אלינור/ תלמיד שהוא קרבן להצקות? מדוע?
- 👉 כיצד לדעתכם מרגישה חברתה של אלינור (הכותבת)?
- 👉 מה הופך את אורן למנהיג / למקובל, וכיצד הוא מרגיש?
- 👉 מתי באירוע שלפניך ניתן היה לזהות כמה שיותר מוקדם שאלינור במצוקה?
- 👉 מאילו שיקולים בחרו הילדים לא לשתף את המורה ולא ליזום פעולה שתעזור לאלינור?
- 👉 מה יכלו תלמידי הכיתה לעשות?
- 👉 האם יש לאלינור הזכות לא לתת להעתיק וזאת ללא חשש?
- 👉 האם יש לאלינור את הזכות לדרוש שלא יציקו לה?
- 👉 האם העצה שניתנה לאלינור סייעה לה?
- 👉 האם כשמתעלמים מתופעת ההצקה היא נעלמת?
- 👉 למי יכלה אלינור לפנות?
- 👉 באיזה שלב ניתן היה להתערב, לשנות משהו במהלך העניינים, ובכך למנוע הידרדרות במצבה של אלינור?
- 👉 האם בכיתה שלנו יכול להתרחש אירוע דומה?
- 👉 אילו דרכי התמודדות נוספות הייתם מציעים לאלינור/לחברתה/לכיתה?
- 👉 מה היינו מצפים מהמורה שתעשה בנדון לו ידעה על מה שקורה?

הצקה (BULLYING)

מה כדאי לדעת אודות הצקה?

הצקה, הטרדה ובריונות מתרחשות כאשר תלמיד אחד או קבוצת תלמידים אומרים או עושים לתלמיד אחר דברים לא נעימים או פוגעים. הצקה, הטרדה ובריונות מתרחשות גם כאשר מרגיזים תלמידים בכוונה שוב ושוב בצורה פוגעת, לרבות דחיפות ומכות. זהו סוג של גרימת נזק מכוון, שאינו בהכרח מלווה בכוח או בכל סוג של הטרדה פיזית. התעללות מסוג זה יכולה לבוא לידי ביטוי בנידוי, הרחקת תלמיד מהקבוצה, לעג, איום או השפלה, עיוות פנים ועשיית תנועות פוגעות, מכות ודחיפות. פגיעה מעין זו עלולה להימשך זמן רב, ולגרם נזק רגשי רב. הקרבן משנה את התנהגותו, מסתגר, לעתים מגיב בתוקפנות, ולרוב הופך להיות מבודד. לעתים קרובות אין איש יודע על סבלו. רוב ההתעללויות מסוג ההצקות מתרחשות בין כותלי בית הספר. קורה שבתחילה התנהגויות אלה כמעט שאינן גלויות לעין, אך בהמשך הן עלולות להסלים בחומרתן. במחקר שנערך בארץ על הצקות תלמידים עלה כי 63% מהם השתתפו לפחות בהצקה מילולית אחת פעם בחודש. נודעת חשיבות רבה להתערבותם של המורים להפסקת התופעה כבר בשלביה הראשונים על מנת למנוע את ההסלמה וכן לצורך העברת מסר שמדובר בהתנהגות לא נורמטיבית. התנהגות של הצקות ואלימות מושפעת מן המשולש: צופה-תוקף-קרבן. לצופה יש השפעה רבה ומכאן גם אחריות רבה. צופים פסיביים או מעודדים מייצרים יותר אלימות. כאשר אין קהל - השחקנים יורדים מן הבמה.

אירוע | מה קורה לחלינו?

אלינו ואני חברות מכיתה א'. בשנת הלימודים שעברה הגיע לכיתתנו תלמיד חדש - ערן. מהר מאוד הוא הפך להיות ילד מקובל. הבנים העריצו אותו, הבנות חיבבו אותו וגם פחדו ממנו כי הוא נהג לאיים שירביץ בכל פעם שלא עשו כדבריו. יום אחד ביקש ערן להעתיק שיעורים מאלינו, שהייתה תלמידה מצטיינת, והיא לא הסכימה. כל אותו היום קילל ערן את אלינו: "שמנה, מגעילה, זונה", ואיים עליה. "חכי ותראי מה יהיה לך" צעק לעברה כשהלכנו הביתה. הצעתי לאלינו להתעלם ממנו, אך הוא המשיך "ללוות" אותנו הביתה באיומים ובקללות. מאז אותו יום לא הפסיק ערן להציק לאלינו: בהפסקות הלך אחריה וקילל ושאר הבנים חיקו אותו. בהתחלה ניסתה אלינו לענות ולהתגונן אבל המצב הלך והחמיר והיא הפסיקה להגיב. כל הבנות בכיתה ידעו שערן יורד לחייה...מקלל, משפיל, מעליב...ריחמתי על אלינו, אבל מה כבר יכולתי לעשות? הבנות בכיתה אף פעם לא התערבו, כולנו הצענו לה להתעלם ממנו. אמרתי לאלינו שתבל שהיא לוקחת כל כך ללב, חבל שירדה בלימודים בגללו, אבל כלום לא עזר. גם כשאלינו התחילה להיעדר הרבה ולא להכין שיעורים חשבנו שהיא מגזימה. אז מה אם הוא מקלל ומציק - בגלל זה היא צריכה להפסיק לתפקד? היא אפילו דיברה אתי על כך שהיא רוצה לעבור בית ספר. מתנכת הכיתה הרגישה שמשוה לא בסדר עם אלינו והזמינה את ההורים. אני זוכרת שאלינו היתה לחוצה מאוד והבטיחה שתעשה מאמץ להעלות שוב את ציוניה. האמת שכעסתי עליה, כבר לא היה כיף אתה ומצאתי חברה חדשה...

סחיטה באיומים

שחלות לחשיבה וכלדיון

- מה לדעתכם היו הציפיות של רויטל מהקשר עם איתן?
- מה לדעתכם היו הציפיות של איתן מהקשר עם רויטל?
- מהן רגשותיה ומחשבותיה של רויטל לאחר המפגש עם טל?
- כיצד היית מרגישה/אילו היית במקומה של רויטל?
- מה היית עושה? האם היית מספרת/ת למישהו? למי? מדוע? כן ומדוע לא מספרת/ת?
- תארו את השיחה בין איתן לחבריו שבה הוא מזמין אותם לצלם בחשאי אותו ואת רויטל.
- מהן התפיסות הרווחות של בנים ושל בנות על אודות קשר זוגיות כפי שהן באות לידי ביטוי בסיפור אירוע זה?
- מה מהתפיסות הללו מקובל עליכם?
- חברו שלושה סיומים אפשריים לסיפור האירוע, משלוש נקודות ראות שונות: זו של רויטל, זו של איתן וזו של טל וחברו. התייחסו לרגשות ולמחשבות של הדמויות, לדילמות שמתעוררות אצלן ולהתנהגויות שלהן. ניתן לשלב דמויות נוספות בכל אחד מן הסיומים.
- מהו הסיום המועדף עליכם?
- יש הטוענים כי מדובר כאן בסיפור על ניצול. מה דעתכם?
- מה היה גורם לאיתן ולחבריו להתנהג באופן שונה?
- אילו כוחות צריכה רויטל לגייס על מנת לסיים את האירוע בדרך שלא תפגע בה?

מה כדאי לדעת על התופעה?

מתוך מחקרים בארץ ובעולם עולה כי גם בנים עוברים פגיעה מינית וניצול, וזאת באחוזים גבוהים, בניגוד לדעה הרווחת - שמי שנפגע הן בעיקר הבנות. סחיטה באיומים, כאשר מה שנסחט הוא טובת הנאה מינית, היא עברה על פי החוק למניעת הטרדה מינית (1998). על פי נוהל של משרד החינוך חלה חובת דיווח על עברה זו. פגיעה מינית מתרחשת בדרך כלל תוך תכנון הפגיעה ומניפולציה ("תכמו") מצד הפוגע. קיים קשר בין תפיסות ועמדות לבין התנהגויות. תפיסות שגויות כמו: בנות רוצות מין אך אינן מבקשות זאת ובנים רוצים מין תמיד, עלולות לגרום להתנהגות פוגעת. הפצת תמונות באינטרנט ללא רשות היא עברה על החוק ומהווה פגיעה בכבוד האדם ובצנעת הפרט.

מסרים

- ניצול חולשתו של הזולת מנוגד לכל אמת מידה מוסרית.
- גם במצב של לחץ קבוצתי סמוי או גלוי, ניתן לפעול תוך שמירה על ה"אני מאמין" הפנימי, בניגוד לרצון הקבוצה.
- קשר זוגי אינו נבנה באמצעות כפייה ואיומים אלא בהסכמה הדדית.
- ייחוס מאפיינים סטראוטיפיים לקבוצות שלמות: בנים ("מאצ'ואים") ובנות ("נותנות"), מזיק ופוגע. חשיבה סטראוטיפית מינית מזיקה ופוגעת.
- יש חשיבות לפנות לעזרה על מנת לעצור את מעגל הפגיעה.

קווים מנחים למנחה

קיימת סכנה שהדיון יהפוך לקונפליקט כיתתי בין המינים, כשהבנים הם התוקפים והאשמים והבנות הן הקרבנות. חשוב להדגיש כי גם בנים רבים נפגעים ומנוצלים ולהימנע מהכללות. במסגרת הדיון חשוב לאפשר "אמפתיה", יכולת להתייחס לרגשותיו של הזולת. היכולת האמפתית מאפשרת מתן תמיכה ועזרה לזולת ובו בזמן מעצימה ומחזקת את היכולות הבינ-אישיות של האדם עצמו.

הטרדה ופגיעה מינית –

אירוע 2

"חיזה מין קשר?" (כחסיבת הביניים וכחסיבה הצכינה)

רויטל, תלמידה בכיתה י', חזרה לאחר שהות ארוכה בארה"ב לאחר תחילת שנת הלימודים. בשבועות הראשונים לחזרתה היא הרגישה קצת בודדה בכיתה. בבניין שבו היא מתגוררת גר גם איתן, בן כיתה. רויטל "נדלקה" על איתן, בחור נאה, גבוה, והכדורסלן של השכבה. באחד הימים היא פנתה אליו והציעה לו להיפגש ולצאת עמה. איתן הסכים. הדבר שימח מאוד את רויטל והחמיא לה. איתן ורויטל יצאו יחד לסרט. בערב אחד הם הלכו לאכול פיצה בקניון ובערב אחר ישבו על ספסל בגן הציבורי והתנשקו, התחבקו והתגפפו. ביום שלמחרת התקשר לרויטל טל, חבר של איתן, ואמר לה שהוא רוצה להיפגש עמה לשיחה על עניין חשוב. כשרויטל נפגשה עמו הוא הראה לה תמונות שבהן היא מצולמת במצבים אינטימיים עם איתן. טל אמר לרויטל שהיא מוצאת חן בעיניו ושגם הוא רוצה לצאת אתה וכן שיש לו עוד חבר שמעוניין לפגוש אותה ולצאת עמה. הוא אמר לה שכדאי לה להסכים כי אחרת הם יפצו את התמונות שלה באתר באינטרנט.

שחלות כמחשבה ולדין

- אילו תחושות מתעוררות למקרא האירוע?
- מה חשה מיכל?
- מה הרגיש רן כשתיקו נקרע? כשהתעלל בגור?
- מה חש אותו תלמיד מהשכבה שסיפר את אשר ראה?
- מה לדעתכם האווירה הכללית בכיתה? היחס אל רן? היחס אל התלמיד שסיפר על האירוע ולא מנע אותו?
- אילו הגור יכול היה לדבר, מה היה אומר לנו?
- יש כאלה שסיבירו את התנהגותו של רן כלפי הגור בכעס שהתעורר בו בשל העובדה שהוא קרע לו את התיק. מה דעתכם?
- האם לגיטימי לכעוס? מהם הגבולות לכעס?
- כיצד יכול היה רן לבטא את כעסו על הכלב מבלי לפגוע בו?
- כיצד לדעתכם על בית הספר לטפל באירוע מסוג זה?
- מה צריך לעשות עם הכלב הגוסס?
- האם ניתן למנוע הישנות של מקרה כזה בעתיד? אם כן כיצד?

קווים מנחים למנחה:

מטרת הדיון לגרום לתלמידים לחוש אמפתיה והזדהות עם כאב וסבל של בעלי חיים במטרה למנוע התנהגות אלימה כלפיהם.

גם מורה שאינו חובב בעלי חיים חייב לדון עם תלמידים על הערכים האנושיים והחמלה המתבקשת ביחס לבעלי חיים.

חשוב לציין כי אלימות כלפי בעלי חיים אסורה על פי חוק. דיון באירוע של פגיעה בבעלי חיים עלול לעורר רגשות אשמה. חשוב להימנע בדיון מחיזוק רגשות אשמה לגבי מה שהתרחש (בקרב תלמידי הכיתה, בקרב רן וחבריו, בקרב הילדה מהשכבה, בקרב תלמידים שהאירוע עורר בהם זיכרונות מאירועים אחרים) אלא להתמקד בשינוי עמדות ובקביעת נורמות להתנהגות בעתיד.

חשוב להבחין בין המושגים "אשמה" ל"אחריות". במקום לבדוק מי אשם, יש לברר מה יכולתי לעשות בזמן האירוע ומה אני יכול לעשות מכאן והלאה.

מסרים

- בעל חיים פצוע או נמצא במצוקה זקוק לעזרה רפואית!
- התנהגות אלימה כלפי בעלי חיים חייבת להדליק נורות אדומות על מצבו של הפוגע.
- חינוך ליחס הוגן והומני, ומניעת התעללות בבעלי חיים אינו מחייב אהבת בעלי חיים.
- על המבוגרים בבית הספר לדאוג לפתרון הולם במקרה של הופעת בעל חיים בתחומי בית הספר ולהוות מודל להתנהגות נאותה.
- ילדים רבים מזדעזעים מאלימות כלפי בעלי חיים, אך פוחדים להתערב למניעת התופעה.
- יחס סלחני כלפי פגיעה בבעלי חיים מהווה חיזוק להתנהגויות אלימות.

פגיעה בבעלי

אירוע 3

התעללות בבעלי חיים בחטיבת הביניים

הבוקר הביאה מיכל גור כלבים לכיתה. כל השיעור הגור ישן וממש לפני הצלצול הוא התעורר והתחיל להתרוצץ בכיתה. המורה השתוללה מכעס וציוותה עליה לסלק את הכלב מיד. הצלצול הציל את המצב וכולם קמו ויצאו החוצה. גם מיכל והגור. המנהלת הגיעה וביקשה לדעת למי שייך הגור. "לאף אחד", ענתה מיכל והתבקשה להוציא את הגור משטח בית הספר. היו צחוקים. בסוף היום הגור עדיין התרוצץ עם הילדים ורדף אחרינו. הוא קפץ על התיק של רן וקרע אותו, רן התעצבן, הוא בעט בו וקילל: "נמאס ממך, עוד פעם אתה קופץ עליי ואני הורג אותך", והוסיף ואמר: "יש לי רעיון מה לעשות אתך"... הגור המשיך לרוץ אחרי חבורת הילדים.

למחרת הגעתי לבית הספר. השמועה עברה מהר מאוד בין הילדים. רן ועוד כמה ילדים התעללו בגור, גילחו את שערותיו וחתכו את גופו בסכין חיתוך. בבוקר השומר מצא אותו גוסס. תלמיד מהשכבה סיפר שהוא ראה את רן ועוד שני חברים זורקים את הגור מעבר לגדר בית הספר. זה היה נורא... לחשוב שרק אתמול הכלבלב הקטן התרוצץ ושיחק אתנו... קשה להאמין שרן מסוגל לדבר כזה... מה יקרה עכשיו??

מה כדאי לדעת על התופעה?

יש לראות באלימות ילדים כלפי בעלי חיים בעיה אנושית חמורה. מעבר להיבט המוסרי ההומני, אלימות כלפי בעלי חיים היא סימן מדאיג למצבו של הפוגע ומרמזת על תפיסת הפוגע את הזולת כאובייקט, כרכוש, ולחוסר היכולת שלו לגלות כלפיו אמפתיה. קהות החושים שבאה לידי ביטוי בפגיעה בבעל חיים מעידה על חוסר רגישות לסבל של בני אדם.

לא אחת התברר כי ילדים הפוגעים בבעלי חיים הם קרבנות להתעללות ופגיעה מצד מבוגרים. יחס אכזרי כלפי בעלי חיים אינו רק מנת חלקם של מי שנפגעו בילדותם או של ילדים בעלי נטיות אנטי חברתיות. גם ילדים ממשפחות יציבות ואוהבות, שאינם מוגדרים כבעלי עבר פסיכיאטרי או בעלי רקע של התעללות במשפחה, עלולים לפגוע בבעלי חיים.

מחקרים הוכיחו זיקה ברורה בין התעללות בבעלי חיים בילדות לבין מעשי פשיעה (אונס, רצח) בבגרות. המעבר בין פגיעה בבעלי חיים לפגיעה בבני אדם הוא מהיר. לכן איתור מוקדם והתערבות משמעותית ושיקומית עשויים למנוע את ההסלמה בהתנהגות האלימה. העלמת עין וגישה סלחנית כלפי מי שפוגע בבעלי חיים תפגע בסופו של דבר גם בפוגע עצמו וגם בקרבנותיו העתידיים, והיא מעבירה מסר חינוכי וערכי שלילי לחברת התלמידים. חוק "צער בעלי חיים" - התשנ"ד מצוין כי העובר על הוראת איסור התעללות בבעלי חיים דינו מאסר שלוש שנים.

פגיעה בבעלי חיים איננה מעשה קונדסו! יש להתייחס בכובד ראש לאלימות כלפי בעלי חיים הן בגלל מידת הרחמים וערך החיים של יצור חי, הן עקב ההשלכות האפשריות לגבי מצבו של הפוגע והן מפאת ההשלכות שיש לכך על אלימות בכלל.

קווים מנחים למנחה:

המנחה צריך להיות ער לאפשרויות הבאות:

כאשר הפוגע או הפוגעים מבצעים מעשה קשה במיוחד, יש נטייה להסביר את הנעשה באמצעות נסיבות "מקלות": ילדות קשה או רקע אישי קשה, אבדן שליטה וכד'. מדובר במנגנון הגנה אשר מצד אחד מגן עלינו מפני הידיעה הקשה כי ישנן התנהגויות שרירותיות כאלה, ומצד אחר מרחיק מאתנו את האפשרות כי גם אנו עלולים להיקלע, כפוגעים, למצב דומה: רק מי שאין לו שליטה ו/או שהוא/היא שרויים במצב אישי קשה יכול/ה להגיע למצבים מעין אלה. אולם אם במקרה נגיע למצב של פגיעה בזולת יש לסלוח לנו, כי בוודאי גם לנו יהיו נסיבות "מקלות".

במקביל יש נטייה להאשים את הקרבן במה שקרה לו. מקורה של האשמה זו גם הוא מנגנון הגנה: אם לא אתנהג כמו הקרבן, לא אלך עם קבוצת נערים גדולים למשל, אוכל לשלוט על מהלך חיי ולהימנע מפגיעה.

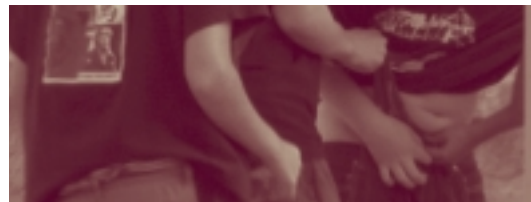
אם במהלך הדיון עלולות הערות מן הסוג שתואר לעיל על המנחה לאתגר את המשתתפים ולהפנות הערות כאלו כשאלות לכיתה; בכל מקרה עליו להעביר מסר ברור כי הקרבן אינו אשם בפגיעה בו. האחריות על הפגיעה רובצת על מי שפגע.

שחכות לחשיבה ולדיון:

- אילו רגשות מתעוררים בכם למקרא האירוע?
- מה לדעתכם הרגיש עודד? מה הרגישו יוסי ואלכס? ומה הרגישו שרית ואורן?
- מתוך כל הרגשות שהעליתם מהו הרגש החזק ביותר?
- כיצד הרגיש עודד - שעה אחרי האירוע? יום אחרי האירוע? שבוע אחרי האירוע?
- כיצד היית מרגישה/אילו מקרה כזה היה קורה למישהו קרוב אליך? כשהקרבן יכול להיות הנפגע או הפוגע?
- כיצד ניתן להסביר את העובדה ששרית ואורן עמדו בצד וגיחכו?
- האם לדעתכם הייתה לשרית ולאורן התלבטות? אם כן איזו?
- מה הם יכלו לעשות, אם בכלל?
- מה היה עוזר לשרית ולאורן לנהוג אחרת מהאופן שבו נהגו?
- כיצד ומי צריך לספל בכל אחד מהמשתתפים באירוע?
- מה הייתם משנים במהלך האירוע על מנת לגרום לכך שסופו יהיה שונה?
- אילו כישורים צריך לפתח אצל ילדים כדי שלא יגיעו למקומו של עודד? למקומם של שרית ואורן? למקומם של יוסי ואלכס?
- אילו היית עד/ה לאירוע דומה והיה מתברר לך כי הוא נשמר בסוד, כיצד היית נוהג/ת?
- אילו עברת בסביבה בעת האירוע והיית עד/ה למתרחש, מה היית עושה, אם בכלל?

מסרים

- האחריות על הפגיעה מוטלת על הפוגע ועליו בלבד.
- אם נפגעת או היית קרבן למעשה אלימות, אל תהסס/י לבקש עזרה.
- אל תהיה/תהיי "קול דומם" השמיע/י את קולך, הבע/י את דעתך.

התעללות ופגיעה

אירוע 4

חברעה ילדים התעללו בילד בן 11

עם תום הלימודים ביום שישי התאספו החבר'ה מכיתה ז' ליד הקיוסק במרכז המסחרי. בסביבה עבר עוודד, תלמיד כיתה ה', המוכר להם מן השכונה. יוסי, אלכס, אורן ושרית פנו לעוודד והציעו לו להצטרף אליהם אל הגן הציבורי הנמצא בקרבת מקום. בדרך הסתודדו יוסי ואלכס וכשהגיעו לגן הציבורי תפסו את עוודד, הורידו לו בכוח את מכנסיו, השכיבו אותו על הארץ, דחפו לו ענף לפי הטבעת, דרכו עליו ואף בעטו בו. אורן ושרית עמדו מן הצד וגיחכו. אחרי מספר דקות הסתלקו כולם כשהם משאירים את עוודד שוכב על הארץ.

מה כדאי לדעת על התופעה?

לפגיעה מינית, פגיעה פיזית ולהתעללות יש השלכות רגשיות קשות על הנפגע.

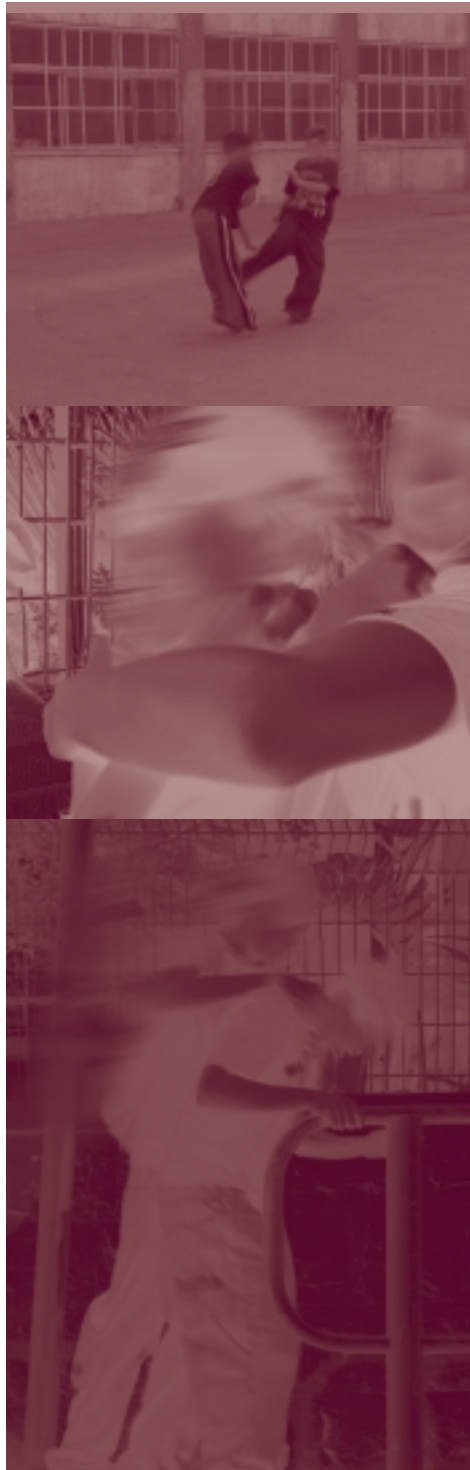
לא תמיד ניתן לזהות סימנים ברורים (התנהגותיים או גופניים) המעידים על הפגיעה. לעתים הם מופיעים מיד לאחר הפגיעה, ולעתים נדמה כי אין סימנים כלל.

הקרבת חש בדרך כלל אשמה ובושה בהקשר לפגיעה, דבר המקשה עליו לשתף אחרים באירוע הפגיעה.

פגיעה קבוצתית קשורה לדינמיקה המתרחשת בקבוצה, ללחץ הקבוצתי - הגלוי או הסמוי, ולתחושה שהאחריות מתחלקת.

ילדים פוגעים מאופיינים בעיוותי חשיבה שבאמצעותם הם מסבירים את הפגיעה. כמו כן הם מתקשים לגלות אמפתיה לזולת. הם מתייחסים אל הזולת כאל אובייקט.

רעיונות לעבודה בכיתה על ניתוח אירועים

- ✦ כתיבה של תסריט המשך לאירוע הנדון.
- ✦ הכנת ריאיון עם כל אחת מהדמויות שהשתתפו באירוע.
- ✦ סיפור האירוע מזווית הראייה של כל אחת מהדמויות שלקחו חלק באירוע.
- ✦ חשיפת סיפורן האישי, הסמוי, של כל אחת מהדמויות: מה הן חושבות, מה הן מרגישות, מה מניע אותן, מה מפחיד אותן וכד'.
- ✦ חלוקת האירוע למערכות, כשכל מערכה מסמלת צומת. אילו חלופות יש לדמויות להתמודדות בכל אחד מהצמתים. איזה סוג של התערבות ניתן להציע בכל אחד מהצמתים.
- ✦ הכנת כרזה המציגה את האירוע.
- ✦ בימוי האירוע להצגה או לסרט - אפיון השחקנים באירוע, בחירת תפאורה, בחירת מוסיקת רקע תוך מתן הנמקה לבחירה. לאילו קהלי יעד מומלץ להביא את ההצגה או הסרט. ההנמקות השונות לכל אחת מהבחירות יהוו בסיס לדיון בכיתה.
- ✦ ניתוח האירוע כדילמה. חלוקת הכיתה על פי נקודות הראות השונות בדילמה. יצירת דיאלוג, יצירת עימות בין הצדדים השונים בדילמה, בין נקודות הראות השונות.
- ✦ הקמת ועדת חקירה על האירוע, כיצד תנהל ועדה זו ומה יהיו מסקנותיה.
- ✦ ניהול משפט: נציגים שייצגו את כל אחד מהמעורבים: הפוגע, הנפגע, עדים לאירוע, איש החוק, בית הספר וכד'.
- ✦ תכנון הפגנה בעקבות האירוע. הכנת שלטים, כרזות, נאומים.
- ✦ כתיבת מכתבים אישיים לקרבנות ולפוגעים שלקחו חלק באירוע. מומלץ שבמכתבים אלה תהיה התייחסות לרגשות שהאירוע מעלה, לצורך להגיב עליו ולבקשות ספציפיות מהנמענים.
- ✦ הצבת מראות לאירוע בסביבה של התלמידים. האם אירועים כאלה מוכרים מסביבת התלמידים וכיצד הם מטופלים.
- ✦ כתיבת סעיפים ל"אמנת זכויות הילד", הקשורים לאירוע זה.
- ✦ ניסוח קווים אדומים במערכות יחסים בין ילדים ובני נוער.
- ✦ הצגת סרטים המציגים אירועים דומים לדוגמה. מומלץ להשתמש ב"סינמה כבוד" - אוסף סרטים שהוכנו בידי תלמידים כמו: "רגע לפני", "סודו של ניר", "שבריר שנייה".
- ✦ מתן ביטוי בצבע, קו וצורה לתחושות של כל אחד מהצדדים באירוע: מי שנפגע, מי שפגע ומי שהיה עד ראייה או שמיעה לאירוע.

ערוץ להורים

תופעת האלימות מעסיקה הן את צוות בית הספר והן את ההורים. להורים תפקיד משמעותי בטיפול בנושא זה. שיח משותף עומם על בעיית האלימות הכרחית לצורך טיפול כולל בבעיה.

יש חשיבות לשתף הורים בידע מחקרי, בדיונים, בקבלת החלטות בית ספריות ובכל הפעילויות הבית ספריות בנושאים הנ"ל.

חשוב להפנות תשומת לב ההורים לנושאים הבאים:

- ❑ ערנות לשינויים שקורים לילדם כמו: הסתגרות, קשיי שינה, קשיי אכילה, מצבי רוח, התפרצויות. שיתוף בית הספר בשינויים אלה על מנת שניתן יהיה לברר את מקורם.
- ❑ שיתוף בית הספר באינפורמציה על אירועים חריגים. חיזוק משמעותה של סמכות הורים, נוכחות הורים, תמיכה, הצבת גבולות, ומעקב אחר מקומות הבילוי של ילדיהם.
- ❑ מתן תמיכה לילדים שנפגעו תוך הימנעות מהאשמתם בפגיעה.
- ❑ העברת מסר לתלמיד הפוגע, לצד התמיכה בו, שהתנהגותו הפוגעת אינה מקובלת, אינה חוקית ודרישה להפסיקה. לעתים יש להפנות את הילד הפוגע לקבלת סיוע. על בית הספר ליידע את ההורים לגבי מקורות הסיוע העומדים לרשותם ולרשות ילדיהם, בבית הספר ובקהילה.

כתובות לעזרה

חשוב שכל בית ספר ישלים את הפרטים של מקורות הסיוע המצויים בקהילה ויפיץ אותם בקרב התלמידים והוריהם.

- ♥ מחנכי הכיתות
- ♥ יועץ/ת בית הספר, פסיכולוג/ית בית הספר
- ♥ הקו הפתוח של משרד החינוך - 1204
- ♥ המועצה הלאומית לשלום הילד - 02/6780606
- ♥ ארגון הגג לנפגעי תקיפה מינית - 1202
- ♥ SOS חיות - האגודה למען בעלי חיים - 03/7441010

כישורים וקשרים לחיים גיליון מס' 3 חשוון תשס"ג

צוות פיתוח	חנה שדמי שוש צימרמן ריקי בצרי אלה אלגריסי
כתיבת אירועים	עדינה אורנשטיין יהודית אפליקר ריקי בצרי חוה ברנע שולי נפתלי-ודש דליה טיאר עדיה כהן-שקולניק אורנה מקוב מיכל פרנקל שוש צימרמן אריאלה שקד
קראו והעירו	דרי' בלהה נוי מינה פנצר רויה פרנקל
עריכה לשונית	איילה ביבר
עיצוב	ארד-יאירי מעצבים
הדפסה	דפוס מאור-וולך
הוצאה לאור	מחלקת הפרסומים, משרד החינוך

משרד החינוך | המינהל הפדגוגי | השירות הפסיכולוגי ייעוצי | גף תוכניות סיוע ומניעה
 סל: 5603874 פקס: 5603256 דואר אלקטרוני: hanash@education.gov.il